

Vasilij V. Nikitin 1837—1942

GEOLOGIJA

GEOLOGICAL
TRANSACTIONS
AND REPORTS

RAZPRAVE IN POROČILA

Ljubljana • Leto 1953 • 1. knjiga • Volume 1.

VASILIJ VASILJEVIČ NIKITIN

Jože Duhovnik

Dne 8. februarja 1952 je preteklo deset let, odkar je za posledicami kapi umrl profesor Vasilij Vasiljevič Nikitin. Bil je profesor Rudarskega oddelka Tehniške fakultete, skrbel pa je prav tako za strokovno vzgojo študentov filozofske fakultete na univerzi v Ljubljani. V težkih dneh njegove smrti nam vojna ni dovolila, da bi se bili mogli njegovemu spominu primerno oddolžiti. Le kratek članek, ki ga je napisal njegov učenec Jože Sedlar, je opozoril našo javnost na veliko izgubo, ki je zadela našo univerzo. Spominu pokojnega profesorja so posvetili nekaj trenutkov vsi, ki so ga poznali, ter ga dostojno spremlili na njegovi zadnji poti. Prav je, da se svojega velikega učitelja spomnimo sedaj, ko uživamo plodove njegovega neutrudnega dela.

Pokojni Vasilij Vasiljevič Nikitin je bil rojen 18. marca 1867. leta v S. Peterburgu v Rusiji. Po končani maturi na klasični gimnaziji se je sprva posvetil študiju matematike na matematično-fizikalni fakulteti s. peterburške univerze. Študija na tej fakulteti ni končal, temveč je po sedmih semestrih rednega študija prestopil na Rudarski inštitut (Gornij inštitut imperatrici Katarini II.) in tam diplomiral 1895 ter prejel naslov rudarskega inženirja.

V velikem navdušenju za geološko raziskovanje je še istega leta postal pomočnik že tedaj slavnega kristalografa Eugrafa S. Fedorova, ki je kot član Geološkega komiteja v S. Peterburgu vodil geološka raziskovanja Bogoslovskega rudarskega okrožja na severnem Uralu. Kmalu potem je Fedorov zapustil Bogoslovski revir, ker je postal profesor Agronomskega inštituta v Moskvi. Vendar je vodil ta dela še nadalje. Nikitin je skupaj s Stratonovičem kartiral celotno površino in rudarska dela tega rudniškega okrožja do leta 1899.

Vzgoji mladine, glavni nalogi svojega življenja, se je Nikitin posvetil takoj v prvi službi. Predaval je na nižji rudarski šoli na Turjinskih rudnikih. Ko je njegov predstojnik Fedorov po smrti P. V. Evremeva postal pogodbeni profesor kristalografije in petrografije na Rudarskem inštitutu v S. Peterburgu, je predlagal Vasilija V. Nikitina za asistenta ter mu po izvolitvi takoj zaupal predavanja

iz obeh predmetov, kar jasno dokazuje njegovo že tedaj obsežno znanje in izredno sposobnost v tej panogi znanosti.

Na jesen 1901 je z disertacijo o mineralih Bogoslovskega rudarskega okrožja dosegel čast magistra, priznali pa so mu to delo tudi kot nalogo za stopnjo izrednega profesorja. Svet Rudarskega inštituta ga je namreč takoj po disertaciji izbral za izrednega profesorja kristalografije in petrografije pri katedri za mineralogijo in petrografijo. S predavanji je nadaljeval vse do leta 1904, ko je prenehal predavati iz protesta proti političnemu pritisku ministra Pleve na šole. Šele 1906 se je odzval povabilu sveta Rudarskega inštituta ter začel zopet predavati. Tega leta je bil prav tako izbran za dekana ter je to častno službo opravljal vse do leta 1909.

Leta 1906 je prenehal predavati profesor mineralogije G. G. Lebedev. Po Nikitinovem predlogu je prevzel predavanja kristalografije in petrografije Fedorov, Nikitin sam pa je prevzel predavanja mineralogije. Nadaljnjemu raziskovanju o kristalografiji se seveda ni mogel odpovedati, prav tako je tudi še nadalje izpopolnjeval način Fedorova za preiskovanja pod univerzalnim mikroskopom, kar predstavlja njegovo življenjsko delo.

Leta 1910 so ga izbrali za rednega profesorja. Leta 1917 je dosegel izredno čast, da ga je svet Rudarskega inštituta izbral za svojega direktorja, vršil pa je to častno službo le do pomladi naslednjega leta. Tej časti se je odpovedal, ker ni dosegel popolnega razumevanja za svoje težnje, ter je zato svetu predlagal, naj si izbere drugega direktorja.

Poleg rednega dela, ki ga je opravljal na inštitutu, je sodeloval tudi pri drugih znanstvenih ustanovah, tako je na primer na povabilo profesorja Lesgaftha, direktorja s. peterburškega biološkega laboratorija, prevzel predavanja geologije za slušatelje te šole že leta 1902. Pri tej šoli je sodeloval do leta 1910.

Rešen administrativnega dela se je v tem večji meri mogel posvetiti vzgojnemu in znanstvenemu delu, ki ga je nadaljeval z največjo vnemo do jeseni 1919. Po počitnicah, ki jih je preživel na posestvu svoje žene Vere Dimitrijeve na Vilenskem v Poljski, se ni mogel vrniti v Leninograd, ker ga je zadržala poljska armada, ki je zasedla Vilensko. Po umiku poljske armade so ga obtožili sodelovanja s Poljaki in ga zaprli v koncentracijsko taborišče. Njegovim kolegom na Rudarskem inštitutu se je kmalu posrečilo osvoboditi prof. Nikitina. Na jesen istega leta (1921) je postal celo član komiteja Geološko raziskovalne fakultete Rudarskega inštituta, ki je vodil organizacijo študija.

Po reorganizaciji tega komiteja se je odpovedal svoji službi ter po posredovanju svojih učencev in poljske delegacije dosegel, da je l. 1923 dobil potni list za vrnitev na posestvo svoje žene na Poljskem.

Na posestvu v Kuriłowicach se je zaradi pomanjkanja literature mogel le delno baviti z znanstvenim delom. Leta 1925 se je udeležil znanstvene ekspedicije profesorjev Krakovske rudarske akademije Bohdanowicza in Czeczotta v Turčijo. S svojim izredno bogatim praktičnim znanjem, ki si ga je pridobil pri raziskovanju ruskih rudišč, je bistveno pripomogel k velikemu uspehu te ekspedicije.

Kmalu po povratku iz Turčije je prejel povabilo rektorja ljubljanske univerze prof. Hinterlechnerja, naj pride predavat mineralogijo in petrografijo na Tehniško fakulteto ljubljanske univerze. Povabila ni takoj sprejel. V dolgem pismu rektorju je prej poizvedoval, kakšni so delovni pogoji, možnosti znanstvenega naraščanja, ali mu bo poleg rednega dela ostajalo še časa za znanstveno delo, ali ima inštitut za tako delo potrebne instrumente. Ko je zvedel, da so vsi pogoji izpolnjeni, se je odločil, da ponujeno mesto kontraktualnega rednega profesorja sprejme. S to odločitvijo je dobila ljubljanska univerza na Rudarskem oddelku izrednega sodelavca svetovnega slovesa, ki ga moremo s ponosom naštevati med svojimi profesorji.

Ko je prišel na jesen 1925 v Ljubljano, se je takoj lotil slovenščine, da bi mogel snov predavanj podajati v domačem jeziku; to je v kratkem tudi dosegel. Poleg obsežnega dela, ki se je po smrti prof. Hinterlechnerja močno povečalo, je še vedno našel časa za znanstveno delo v vseh panogah znanosti, ki jih je podajal študentom pri predavanjih, prav posebno pa pri izpopolnjevanju metode Fedorova za preiskovanje mineralov; to je izpopolnjeval prav do smrti.

Z znanstvenim delom je pričel zgodaj. Že leta 1900 je priobčil prvo samostojno delo, da ne omenjamo del, ki jih je priobčil skupaj s svojim učiteljem Fedorovom. Določal je dvolomnost pod mikroskopom Fedorova. Po obsežnih preiskavah v Bogoslovskem rudarskem okrožju je uspehe teh raziskovanj podal v disertaciji. Podatke rudarsko geoloških preiskav Verhsetskega okrožja v srednjem Uralu, ki jih je leta 1907 dokončal, je podal javnosti v Delih Geološkega komiteja.

Obenem je bil rudarsko geološki svetovalec za Nižje tagilske rudnike. Pozneje je še do leta 1918 geološko preiskal Belokamsko rudišče bakra na področju glavnega Kavkaškega hrbta ter druga manj važna rudišča, kot Murzinsko v Moskovskem bazenu Ekaterinburškega (Sverdlovskega) okrožja v srednjem Uralu, nato vrsto manjših bakrovih rudišč v Minusinskem področju Jenisejske gubernije. Svoje praktično strokovno delo je nadaljeval do leta 1918, ko se je v glavnem posvetil le teoretičnemu, znanstvenemu delu.

Večino svojih del po 1907. letu je pokojni Vasilij V. Nikitin posvetil metodi Fedorova, o kateri je priobčil celo vrsto del do 1929. leta. Najpopolnejše je delo Univerzalnih metod Fedorova, ki je v treh zvezkih izšlo ož 1911. do 1915. leta v Petrogradu. Louis Duparc in Véra de Dervies sta prva dva zvezka prevedla v francoščino in tako posredovala to odlično delo svetovni znanosti. Drugo delo iz te dobe je knjiga Novije diagrami dlja opredeljenja plevih špatov univerzalnim metodom Fedorova, ki je izšla v Leningradu 1929 v drugi izdaji v redakciji K. Boldyreva. Podrobne podatke dodatnega preiskovanja obsega delo, ki ga je priobčil v Mineralogische und petrographische Mitteilungen šele 1933. Končno je podal zaključno delo o metodi Fedorova v nemščini v založbi Bornträgerja v Berlinu 1936.

Od 1923 do 1926 ni bil zaposlen niti na znanstvenih niti vzgojnih ustanovah, vendar tega presledka v njegovih publikacijah ne moremo

zaznati. Ves čas je neumorno porabil za izpopolnjevanje metode Fedorova, o kateri je prav v tej dobi priobčil celo vrsto del. Kakor hitro se je vživel v nove razmere v Ljubljani, je začel z raziskovanjem kamenin naše domovine, naših rudišč in jih tako predstavil svetovni znanosti. Poslednje njegovo delo je zopet posvečeno metodi Fedorova, določanju kota optičnih osi v preseku glavne dvolomnosti po potemnitvah v različnih legah.

Skrb za napredek svojih študentov je najlepše izražena v številnih skriptih, tako iz kristalografije, mineralogije, nauka o rudiščih in petrografije. Poslednja so postala dostopna javnosti šele po njegovi smrti po zaslugi prof. dr. L. Marića.

Posebno je užival, če je mogel kogar koli že povesti v carstvo metode Fedorova; ta je izredno preprosta, a prav zato tudi genialna. Strokovnjaki iz vse Evrope so prihajali k njemu, da bi jo spoznali, najprej domači, Marić in Barić iz Zagreba, Ilić in Gagarin iz Beograda, nato Marcel de Riba iz Španije, Streckeisen in Reinhard iz Švice, Ulrich iz Češke, Paliuc iz Romunije, da ne pozabimo njegovih prvih učencev Boldyreva, Gerasimova, Zavarickega in Padurova, ki so postali svetovno znani znanstveniki.

Kljub ogromnemu ustvarjalnemu delu je bil do vseh, ki so prihajali k njemu, vedno izredno ljubezniv ter je skušal ustreči željam vsakogar, če mu je to le bilo mogoče. Svojih dognanj ni nikomur prikrival, prav nič se pri tem ni bal za prvenstvo pri priobčenju. Vedno je bil pripravljen, vsakomur pokazati pot k napredku. Pri vsem tem ni nikdar pozabil, da ni naloga ne šole pa tudi ne posameznika, da vzgoji le dobrega strokovnjaka, temveč najprej dobrega človeka. In to je z vsem svojim delom in življenjem jasno dokazoval ter bil tako svetel vzor nam vsem.

Pri svojem vzgojnem delu je bil neizprosno natančen. Prav vsak njegov učenec se še najbrž spominja njegovih besed: »Pridite prihodnjič!« ne da bi potem slabše ocenil znanje, ki ga je kandidat pokazal. Želel je pač, da bi vsaj osnovno znanje, ki si ga študent pridobi na univerzi, bilo tako trdno, da si ga more ohraniti do smrti. Le takšno znanje more biti trdna osnova nadaljnjega dela.

V slehernem učencu je razen tega skušal zbuditi ljubezen do vprašanj, ki naj jih rešuje, ter nadvse potrebno vztrajnost. Pogosto nas je vabil na dom, da bi tako odprl pot čim večjemu medsebojnemu spoznavanju in zaupanju, ki sta danes zaradi ozke specializacije osnovi vsakega znanstvenega napredka.

Vse lastnosti, ki jih je želel vzgojiti v svojih učencih, je imel sam v najvišji meri. Vrata njegove sobe so bila vedno in vsakomur odprta od jutra do poznega večera. Ko je bilo že vse univerzno poslopje temno, je še vedno gorela luč v njegovi sobi, kjer je neumorno raziskoval. Le zadnje dni pred smrtjo je delal samo doma, ker se ni prav dobro počutil.

Izredno se je razveselil vsakega obiska svojih učencev; vseh se je prav dobro spominjal, vsakogar je povabil na svoj dom, kjer je bilo razpoloženje še bolj prisrčno, k čemur je mnogo pripomogla njegova spo-

štovana gospa Vera Dimitrijeva. Zanimal se je za njihove načrte in bil vesel njihovih uspehov, kot da bi jih sam dosegel. Vedel je tako za njihove težave in nadloge ter jim s svojimi nasveti skušal pomagati, zato so ga prav vsi radi obiskovali.

S pokojnim profesorjem Vasilijem Vasiljevičem Nikitinom smo izgubili ne samo priznanega strokovnjaka in znanstvenika svetovnega slovesa, temveč tudi dolgoletnega vzgojitelja našega strokovnega naraščaja, še več, z njim smo izgubili človeka, ki je z vsem svojim življenjem in delom podajal lik, ki naj bo svetel vzor vsakomur. Izguba, ki nas je zadela, je bila tem večja, ker smo dragega profesorja izgubili prav v času, ko so taki kremeniti značaji vžigali in utrjali v nas vero, da le pravična ideja more zmagati kljub težkim preizkušnjam in da je vsako nasilje le kratkotrajno. Zato bomo pokojnega Vasilija Vasiljeviča Nikitina ohranili v najlepšem spominu.

SEZNAM ZNANSTVENIH DEL

Beitrag zur Universalmethode. Zur Bestimmung der Doppelbrechung. Zeitschr. f. Krystallographie, XXXIII, 1900, 133—146.

Minerali Bogoslovskogo okruha. Rudnije mestoroždenija Bogoslovskogo okruha. S. Peterburg, 1901.

Nekotorije novije pribori i prijomi universalnega metoda. Zapiski Gornogo Instituta, S. Peterburg, 1906—1907.

Opređenije veličini dvuprelomenija. Zap. Gorn. Inst., 1906—1907.

Geologičeskaje izsledovanija centralnoj gruppi dač Verhisetskikh zavodov, Revdinskoj dači i Murzinskogo učastka. Trudi Geologičeskogo komiteta. Nova ser. Vip. 22, S. Peterburg, 1907.

Drehbarer Kompensator für Mikroskope. Halbsphäroid zur graphischen Lösung bei Anwendung der Universalmethode, Zeitschr. f. Krystallographie, XLVII, 1910, 378—381.

Slučaj vtoričnogo narastanija prvičnih polevih špatov porfira. Odnaj novaja kombinacija dvojnikovih zakonov četvernika. Dvojniki po pervoj osi i perpendikularu k njej. Zap. Gorn. Inst., 1908, 236.

Metod približennogo opredelenija koeficienta prelomenija, osnovannij na nabljudeniji javljenja polnogo vnutrenjago otraženja v treščinah minerala. Zap. min. obščestva, XLIX, 1912, 59—113.

Pseudodihroizem v dvojnikovih plastinkah kalcita. Zapiski Gor. Inst., IV, 1913, 155—171.

Universalnij metod Fedorova. Sistematičeskij hod opredelenija optičeskikh konstant minerala. Tom. I, II, III, S. Peterburg, 1911—1915, 1—199.

Javljenje uzlovih paralelogrammov v dvojnिकah plagioklaza. Zap. min. obšč., LIII, 7—40.

Diagramma važnejših geometričeskikh elementov polevih špatov, otnesenih k osjam optičeskoj indikatrasi. Zap. min. obšč., 1926, LV, 3—68.

Novije diagrammi dlja opredelenija polevih špatov univerzalnim metodom Fedorova, Leningrad, 1929, 1—123.

Parallele Verwachsungen des Fahlerzes und seine chemische Konstitution. Zeitschr. f. Krystallogr., LXIX, 1929, 482—502.

Prilog karakteristikci eruptivnih stena iz okoline Bara. Geol. anali Balk. poluostrva, X, 1930, 37—75.

Die orientierte Lage des Preparates auf dem Fedorowschen Universalstischen. Zentralbl. f. Min., Bd. 11, Abt. A, 1930, 473—476.

Srebrni kršci kot kristalne raztopine. Arhiv za kemiju i farmaciju, Zagreb, IV, 1931, 184—192.

Krystallographische Bedeutung, Entstehung und Charakter des rhombischen Schnittes der Plagioklase. Zentralbl. f. Min., Bd. 12, Abt. A, 1933, 10—24.

Korrekturen und Vervollständigungen der Diagramme zur Bestimmung der Feldspäte nach Fedorows Methode. Min. und petrogr. Mitt., XLIV, 1933, 117—167.

Fedorovljeva metoda. Tumačenje glavnih postupaka za rad po toj metodi. Rad jug. akademije znanosti i umet., knj. 249 (77), 1934, Zagreb, 104—149.

Ref.: Bull. internat. de l'Académie des sciences et beaux arts à Zagreb. L. XXVIII, 1934.

Die Fedorow-Methode. Verlag Gebr. Bornträger, Berlin, 1936.

— in R. Klemen: Diorit-pirokseniti iz okolice Čizlaka na Pohorju. Geol. anal. Balk. poluostrva, XIV, Beograd, 1937, 149—198.

— in J. Duhovnik: Cinkovo-svinčeni rudnik Stari trg v okolici Trepče. Rud. zborn. I/3, Ljubljana, 1937, 194—225.

— in R. Klemen: Krossit aus Vodno bei Skoplje. Neues Jahrb. f. Min., etc. Bb. LXXIV, Abt. A, 1938, 36—49.

Čizlakit — nova kamnina Pohorja. Zborn. Prirodosl. dr., 1, Ljubljana, 1939, 32—36.

Etude optique des minéraux des roches de Divrik, Publ. de l'Inst. d'étude et des recherches min. de Turquie, Ser. B, No. 3, Ankara, 1939, 31—40. 91—100.

Eklogiti jugovzhodnega Pohorja. Zbornik Prirodosl. dr., 2, Ljubljana, 1941, 59—61.

Kristallogradska in optična karakteristika vivianita iz Nevelj. Razpr. Akad. znan. v Ljubljani, II, 1942, 263—268.

O prištevanju živcev k anortoklazu samo na podlagi podatkov o legi optične indikatriše, ki jih daje Fedorovljeva metoda. Ibidem, II, 1942, 269—298.

Prispevek h karakteristiki eklogitov in amfibolitov jugovzhodnega Pohorja in k vprašanju o nastanku eklogitov. Ibidem, II, 1942, 299—362.

Gagarin Gr.-Nikitin V. V. und Gliszczynski S. v.: Beitrag zur Kenntnis serbischer Vivianitvorkommen. Neues Jahrbuch f. Min., Geol. und Paläont., Monatshefte, Abteilung A, Jahrg. 1943, 216—220.

Določanje kota optičnih osi v presekih ravnine optičnih osi po kotih potemnitve v različno nagnjenih presekih pod Fedorova univerzalnim mikroskopom. (Osnutek.)